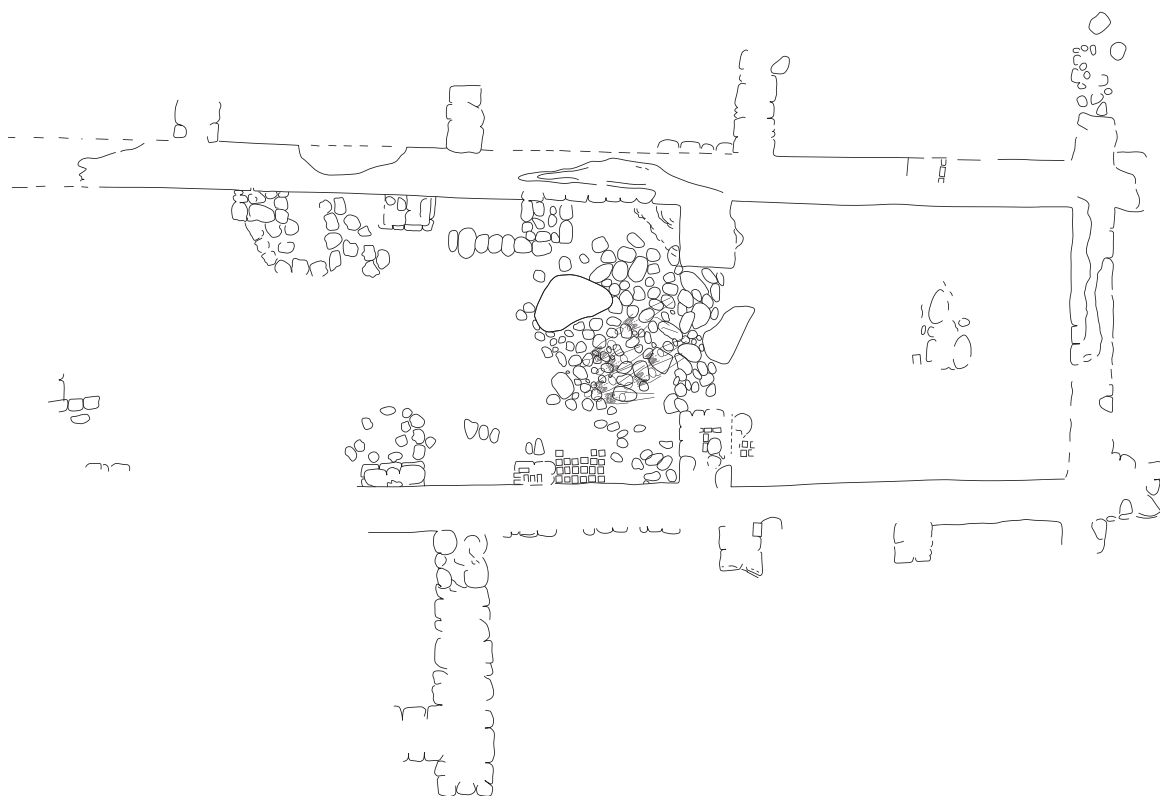

Allhelgonakyrkan i Skänninge

RAÄ 5
kv Munken 7 och 10
Skänninge stad
Mjölby kommun
Östergötlands län

Mats Magnusson

ÖSTERGÖTLANDS MUSEUM

AVDELNINGEN FÖR ARKEOLOGI OCH BYGGNADSVÅRD

Allhelgonakyrkan i Skänninge

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Bakgrund	4
Kyrkan	4
Kyrkogården	4
Syfte	6
Metod och dokumentation	6
Resultat	6
Kv Munken 7	6
Kv Munken 10	8
Sammanfattning	10
Referenser	10
Tekniska uppgifter	11
Bilaga 1. Fyndlista	12
Bilaga 2. Schaktritning	13

Omslagsbild: Ritning från 1959 och 1961 års undersökningar av Allhelgonakyrkan (Östergötlands museums arkiv). Skala 1:200.

ÖSTERGÖTLANDS MUSEUM
AVDELNINGEN FÖR ARKEOLOGI OCH BYGGNADSVÅRD

Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandsmuseum.se • www.ostergotlandsmuseum.se

Sammanfattning

Östergötlands museum utförde under september och oktober 2011 två arkeologiska förundersökningar inför borrhandet för bergvärme på fastigheterna Munken 7 och 10 i Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Arbetet utfördes på uppdrag av fastighetsägare Ann Netland och Fredrik Larsson.

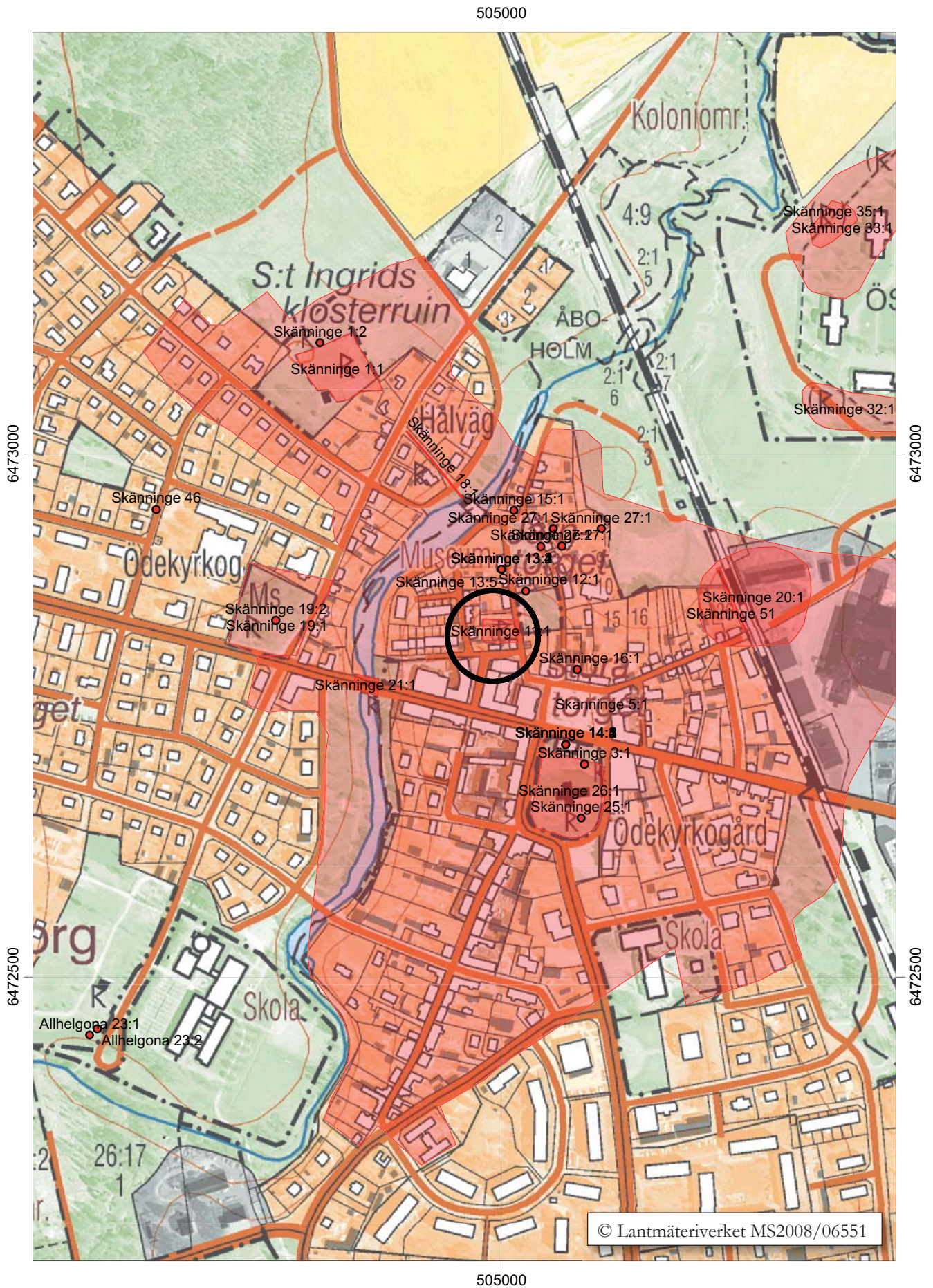
Sökschaktet i kv Munken 7 uppvisade omfattande raseringslager från den rivna Allhelgonakyrkan och en igenfylld källare som tillkommit efter kyrkobyggnadens försvinnande. I raseringslagret påträffades bl a ett mynt som dateras till perioden 1340-1390. Det sökschakt som grävdes i kv Munken 10 innehöll omrörda människoben och ett komplett hundskelett av yngre datum.

Dessa undersökningar och den efterföljande arkivgenomgången har lett fram till ett nytt förslag på en rekonstruktion av Allhelgonakyrkans grundplan som skiljer sig från tidigare rekonstruktioner.

Mats Magnusson
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan, blad 64F 7a SV och 64F 7a SO, med undersökningsområdet markerat. Skala 1:5000.

Inledning

Östergötlands museum utförde under september och oktober 2011 två arkeologiska förundersökningar inför bergvärmeborrande i kv Munken 7 och 10, Skänninge stad och Mjölby kommun. På vardera fastigheten upptogs sökschakt för att utröna huruvida lämningar efter Allhelgonakyrkan eller begravingar skulle beröras av borrhandet.

Den arkeologiska förundersökningen utfördes efter beslut från Länsstyrelsen Östergötland. Uppdragsgivare var fastighetsägare Ann Netland och Fredrik Larsson och för kostnaderna stod Länsstyrelsen Östergötland. Ansvarig för den arkeologiska förundersökningen och utformningen av rapporten var undertecknad.

Bakgrund

Skänninge verkar som stad ha vuxit fram under 1000- och 1100-talen. Troligen växte staden fram vid en central marknadsplats. Skänninges storhetstid var under 1200- och 1300-talen för att sedan avta i betydelse i takt med att Vadstena expanderade. Staden tycks, under medeltiden, ha varit förhållandevis glest bebyggd i förhållande till andra städer. Detta gör att gränsen för det medeltida Skänninge är osäker (Hasselmo 1984).

Kyrkan

Platsen för Allhelgonakyrkan är en höjd utblickandes över Skenaån intill det gamla vadställe som ledde över ån. Allhelgonakyrkan uppfördes troligtvis som en träkyrka under 1000-talet för att under 1100-talet byggas om i kalksten. Man antar att tornet, som på många andra kyrkor, tillkommit under 1200-talet. Omkring år 1300 byggdes kyrkan om och fick då ett större rakslutet kor samt valvslogs. På 1400-talet tillkom en sakristia och ett vapenhus. Allhelgonakyrkan var Skänninges stadskyrka fram till dess att Vårfrukyrkan stod klar i början av 1300-talet, för att därefter bli landsförsamlingens kyrka. År 1552, eller strax därefter, revs kyrkan och byggnadsmaterialet återanvändes på annat håll.

Flera arkeologiska undersökningar har tidigare utförts i det nu aktuella området. Erik Lundberg gjorde 1928 en mindre arkeologisk undersökning på platsen för Allhelgonakyrkan där han bl a kunde dokumentera delar av den södra långhusväggen (Lundberg, arkivhandling ÖM). Vid en besiktning i kv Munken 5 1957 kunde grundmurar av gråsten med ovanpåliggande huggna kalkstensblock dokumenteras vid boningshusets östra fasad. Vidare undersökningar visade att dessa murar anslöt mot de kända resterna efter Allhelgonakyrkan i öster. Murarna tolkas som kyrkans västtorn (Lindqvist, arkivhandlingar ÖM). Anders Lindahl har vid okänt tillfälle, i kv Munken 5, undersökt en igenfylld källare som låg placerad söder om tornets nordvägg (ritning, Östergötlands museum).

Under åren 1959-61 utfördes arkeologiska undersökningar av Allhelgonakyrkans grundmurar i kv Munken 6, vilka visade att det troligen funnits en träkyrka på platsen före den romanska stenkyrkan. Vidare framkom en större stenpackning under kyrkoruinen vilken skulle kunna tillhöra en förhistorisk grav (Lindqvist 1961, 1970). Allhelgonakyrkan blev endast delvis undersökt vid nämnda tillfälle, då dess västra delar låg på andra tomter än de som då var tillgängliga för utgrävning.

Vid en arkeologisk förundersökning 1990, invid den norra väggen till huset i kv Munken 7, påträffades kraftiga kalkstenar som tycks gå vinkelrätt mot den eventuellt medeltida källaren under huset (Feldt 1990). Dessa stenar tillhör sannolikt det sydvästra hörnet på kyrkans västtorn.

En rekonstruktion av Allhelgonakyrkans plan som gjordes efter utgrävningarna 1959-61 visar en lång kyrkobyggnad med ett torn i väster som ligger i liv med långhuset (se figur 3). Vid en närmare genomgång av de äldre undersökningarna har det visat sig att tornets norra vägg löper söder om långhusets norra vägg. Detta skulle kunna innebära att tornets södra vägg också är indragen och således ligger något norr om långhusets södra vägg (se figur 9).

Kyrkogården

Många begravingar har påträffats runt Allhelgonakyrkan. Av särskilt intresse för en avgränsning av kyrkogården är de gravar som framkommit längst bort från kyrkan. På två platser har kyrkogårdens gräns eventuellt kunnat urskiljas. Väster om kyrkan, i Pukebacksgatan, påträffades 1959 ett antal begravingar längs en tolv meter lång sträcka. Dessa begravingar syntes endast i schaktets östra kant medan den västra bestod av kultur lager utan begravingar. Sune Ljungstedt tolkade detta som kyrkogårdens västra begränsning (Ljungstedt 1960).

1999 påträffades flera begravingar i kv Munken 1, norr om kyrkan. Strax norr om dessa begravingar kunde ett lagerskifte skönjas där morängrus övergick till att bli ett lager som tycks vara avsatt i stadsmiljö (Feldt 2001). Detta lagerskifte tolkas som kyrkogårdens norra avgränsning. En reservation är att området i kv Munken 1 är delvis urschaktat i söder och utfyllt med påförda massor i norr för att därigenom plana ut tomten. Detta skulle kunna innebära att lagerskiftet från morängrus till kulturjord är gränsen mellan avbanat och utfyllt område.

Strax öster om ovan nämnda begravingar påträffades rester efter ett skelett vid ett stenlyft 1959. Skelettet låg i öst-västlig riktning i morängrus på ett djup av endast 0,15-0,25 m (Ljungstedt 1959). Två barngravar påträffades direkt söder om Sjölinggården i kv Munken 1, vid en arkeologisk förundersökning 1999 (Ternström 1999). 1960 framkom begravingar i Helgonagatan vid schaktning för vatten och avlopp (Lindqvist, arkivhandling ÖM). Vidare påträffades 1966 en begraving vid schaktning i kv Munken 9 (Hasselmo 1984).

Förutom dessa rapporter och arkivhandlingar finns det omnämnt att begravningar påträffats i kv Allhelgonas västra delar och att husgrunder framkommit längs Järntorgsgatan i kvarterets östra delar, men några närmare uppgifter om dessa iakttagelser finns inte (Arkivhand-

lingar ÖM). Ett dike som löper utmed Järntorgsgatans västra sida påträffades vid en arkeologisk undersökning 1996 (Ohlsén 2005). Eventuellt skulle detta dike kunna utgöra kyrkogårdens begränsning i öst men inga kända begravningar har framkommit så långt österut.

Figur 3. Äldre rekonstruktion över Allhelgonakyrkans plan (Lindqvist 1970).

Fas 1: 1100-talets andra hälft. Fas 2: Omkring 1200. Fas 3: 1300-talets början. Fas 4. Senmedeltid. Skala 1:250.

Syfte

Syftet med förundersökningen, som genomfördes i form av en schaktningsövervakning, var att tillse att fast fornlämning berördes i så liten omfattning som möjligt. De fornlämningar som framkom skulle dokumenteras avseende karaktär och omfattning samt om möjligt dateras. Målet var att resultatet skulle kunna kopplas till tidigare undersökningar och därigenom ge en utökad och fördjupad kunskap om det aktuella området.

Resultatet från förundersökningen skulle även kunna ligga till grund för länsstyrelsens fortsatta bedömningar i ärendet samt utgöra ett underlag för uppdragsgivarnas framtida planeringsarbeten.

Metod och dokumentation

Den arkeologiska förundersökningen genomfördes inför borrandet för bergvärme på fastigheterna. I kv Munken 7 handgrävdes ett 2,2 x 0,9 m stort sökschakt vinkelrätt mot tomtrånsen i norr. Djupet på schaktet var ca 0,75 m. Ett sökschakt med storleken 1 x 1 m, med ett djup av ca 0,9 m, handgrävdes i kv Munken 10. De ledningar som var planerade att dras mellan borrhålen och de intilliggande byggnaderna skulle förläggas på ett djup av endast

Figur 4. Sökschaktet i kv Munken 7 i förhållande till hus och tomtråns. Det senare utgörs av ett plank klätt i klängväxter. Foto mot nordväst av Mats Magnusson, ÖM.

ca 0,2-0,3 m under markytan och därmed berördes inga fornlämningar av dessa ingrepp.

De arkeologiska förundersökningarna dokumenterades i form av uppmätning, digitalfotografering och beskrivning. Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.

Resultat

Kv Munken 7

Schaktet förlades ca tre meter från husets östfasad, vinkelrätt mot planket som löper utmed den norra tomtrånsen. På grund av växtlighet kunde inte schaktet läggas direkt mot planket utan placerades ca 0,5 m söder därom.

Under ett ca 0,2 m tjockt matjordslager framkom, i den norra delen av schaktet, ett kompakt raseringslager innehållande kalkbruk, sten, tegel, kalksten, taktegel (medeltida), ben och spik (figur 6). I raseringslagret påträffades ett mynt ca 0,6 m under markytan. Myntet var en medeltida Gote daterat till 1340-1390.

I den södra delen av schaktet framkom ett hörn av en igenfylld källare (figur 7). Källarens väggar bestod av natursten som var murad direkt mot det omgivande raseringslagret. Källarens fyllning var brun matjord innehållande bruk, taktegel (recent), sten, ben, fajans, glas, porslin, gångjärn och spik. Källarens norra vägg påträffades direkt under grästorven medan den västra väggen var nedbruten till ca 0,45 m under markytan.

Källaren är eftermedeltida då den är grävd igenom det omgivande raseringslagret från Allhelgonakyrkan och den övre fyllningen tyder på att källaren lagts igen tidigast under 1800-talet. En liknande källare påträffades vid en arkeologisk undersökning i kv Munken 5 någon gång under 1950-60-talet och där hade källaren förlagts inom kyrkans väggar (Lindahl, arkivhandling ÖM).

Då källaren redan grävts ner igenom förmodade gravläggningar anvisades bergvärmeborrhålet till platsen för källarrummet, i schaktets sydöstra hörn.

Figur 5. Medeltida Gote (örtug) daterad till 1340-1390. Foto Lasse Norr, ÖM.

Figur 6. Sökschaktets norra del med raseringslager. Foto mot nordöst av Mats Magnusson, ÖM.

Figur 7. Sökschaktets södra del med den igenom raseringslagret grävda källaren. Foto mot norr av Mats Magnusson, ÖM.

Figur 8. Sökschaktet i kv Munken 10 med kvarlevor efter människa och hund på schaktkanten. Foto mot nordöst av Mats Magnusson, ÖM.

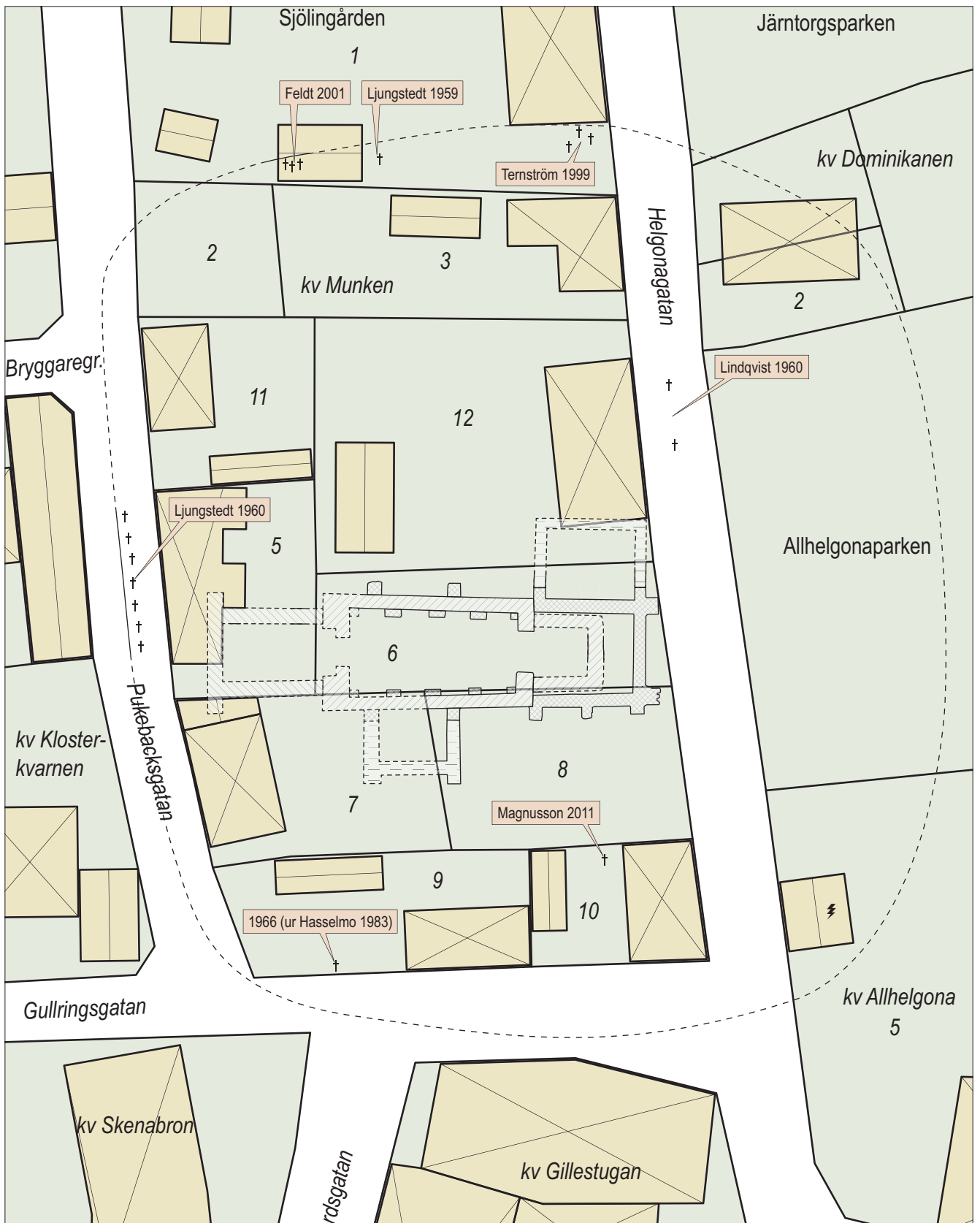
Kv Munken 10

Ett sökschakt togs upp på platsen för det planerade bergvärmeborrhålet (figur 8). Cirka 0,3 m under markytan påträffades ett relativt recent hundskelett i den kyrkogårdsjord som då framkommit. Mot botten av det ca 0,9

m djupa schaktet påträffades omrörda skelettdelar från människa. Alla ben återbegravdes vid igenläggning av schaktet. Djupare liggande begravningar kan finnas på platsen men inga äldre konstruktioner eller raseringslager framkom inom sökschaktet.

Figur 9. Ny rekonstruktion av Allhelgonakyrkan utifrån äldre resultat. Grafik Lasse Norr, ÖM efter rekonstruktion av Mats Magnusson, ÖM. Fas 1: 1100-talets andra hälft. Fas 2: 1200-talet. Fas 3: 1300-talets början. Fas 4: Senmedeltid. Skala 1:250.

Figur 10. Försök till avgränsning av Allhelgonakyrkans kyrkogård utifrån de gravar som påträffats längst bort ifrån kyrkan, höjddkurvor och arkivhandlingar. Grafik Lasse Norr, ÖM efter rekonstruktion av Mats Magnusson, ÖM. Skala 1:500.

Sammanfattning

Förhoppningen med schaktet i kv Munken 7 var att kunna dokumentera den södra muren i Allhelgonakyrkans västtorn. Ingen mur kunde påvisas inom schaktet men det massiva raseringslagret innehållande medeltida taktegel och mynt visar klart att kyrkan inte är långt borta. Möjligheten finns att muren ligger på ett större djup än de 0,75 m som nu grävdes men sannolikheten är större att muren löper strax norr om schaktet. Så även om ingen mur påträffades har vi sannolikt fått en god avgränsning av kyrkans utbredning söder ut.

Denna undersökning stärker tesen om att Allhelgonakyrkans västtorn var något smalare än långhuset. Vid en rekonstruktion av kyrkans plan framträder en ovanligt lång kyrkobyggnad med en något avlång tornbyggnad (figur 8).

Undersökningen i kv Munken 10 visar att kyrkogården sträcker sig ett stycke söder om kyrkan vilket även påvisats vid schaktningen 1966 (se Bakgrund kyrkogården).

Referenser

- Hasselmo, M. 1984. *Skänninge. Medeltidsstaden 40, Rapport*. Riksantikvarieämbetet. Göteborg.
- Feldt, A-C. 1990. *Kv Munken 5 och 7*. Skänninge. Arkeologisk förundersökning. Östergötlands länsmuseum, Rapport. Linköping.
- Feldt, A-C. 2001. *Kyrkogårdens gräns*. Sjölinggården, kv Munken 1, Skänninge stad. Arkeologisk förundersökning. Östergötlands länsmuseum, Rapport 27:2001. Linköping.
- Lindahl, A. 19???. Kv Munken 5, Skänninge. Arkivhandling (ritning), Östergötlands museum.
- Lindqvist, G. 1957. Kv Munken 5, Skänninge. Arkivhandling Östergötlands museum.
- Lindqvist, G. 1960. Undersökning av skelettgravar i Helgonagatan, Skeninge. Arkivhandling Östergötlands museum.
- Lindqvist, G. 1961. *Utgrävning av Allhelgonakyrkans ruin, kv Munken 6, Skeninge*. Rapport, Östergötlands museum.
- Lindqvist, G. 1970. Allhelgonakyrkan i Skänninge. Ur: *Skänninge stads historia* (red. Svenson, Ericson & Osterman). Linköping.
- Ljungstedt, S. 1959. *Undersökningar av grav inom kvartret Munken 1, Skänninge*. Rapport, Östergötlands museum.
- Ljungstedt, S. 1960. *Undersökningar av schaktet i Pukebacksgatan, Skeninge*. Rapport, Östergötlands museum.
- Lundberg, E. 1928. Allhelgona Kyrka. Arkivhandling Östergötlands museum.
- Ohlsén, M. 2005. *Kv Allhelgona 3, Järntorgsgatan 3*. Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Rapport 2005:71, Östergötlands länsmuseum. Linköping.
- Ternström, C. 1999. *TVå barngravar vid Sjölinggården*. Kv Munken 1, Skänninge stad. Arkeologisk förundersökning. Östergötlands länsmuseum, Rapport 12:1999. Linköping.
- Östergötlands museums topografiska arkiv (kv Munken).

Tekniska uppgifter

Fastighet/kvarter	Munken 7 och 10
Stad	Skänninge
Kommun	Mjölby
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnummer	RAÄ 5
Ekonomiska kartans blad	085 41, 085 51
Fastighetskartans blad	64F 7a SV, 64F 7a SO
Koordinater	N 647 28 34, E 504 978 & N 647 28 22, E 505 005
Koordinatsystem	SWEREF99 TM
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens dnr	431-6185-11, 431-6031-11
Länsstyrelsens handläggare	Magnus Johansson
Länsstyrelsens beslut	Muntligt och 2011-10-03
ÖLM dnr	372/11, 367/11
ÖLM projektnr	531300, 531296
Uppdragsgivare	Ann Netland, Fredrik Larsson
Kostnadsansvarig	Länsstyrelsen Östergötland
Projektledare	Mats Magnusson
Personal	Johan Levin, Anders Lundberg
Rapportarbete	Mats Magnusson
Fältarbetstid	2011-09-15
Totalt undersöktes	Munken 7: 2 m ² /1,5 m ³ . Munken 10: 1 m ² /0,8 m ³
Fynd	ÖLM C4610
Foto	Digitala
Analyser	-
Grafik	Mats Magnusson, Lasse Norr
Renritning	Lasse Norr
Grafisk form	Lasse Norr

Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.

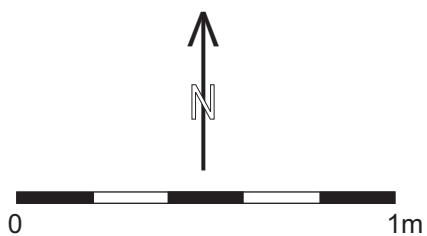
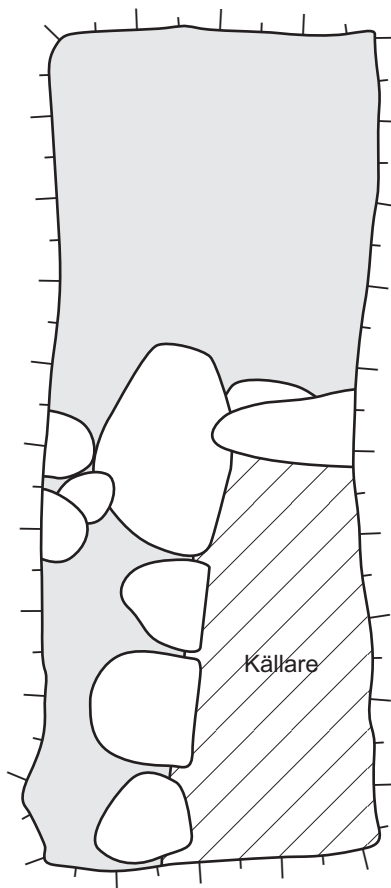
Ur allmänt kartmaterial
ISSN 1403-9273

© Lantmäteriverket MS2008/06551
Rapport 2012:12 © Östergötlands museum

Bilaga 1. Fyndlista

Fynd	Antal	Föremål	Material	Teknik	Längd	Vikt	Fragm	Fyndomst	Anmärkning
C4610:1	1	Kärl	D-gods	Pressat		7,2	F	Fyllning i källare	Ett mynningsfragment av kopp, beige gods med blå och vit glasyr på in- och utsidan.
C4610:2	5	Kärl	BII:4	Drejat		243	F	Fyllning i källare	Ett botten-/bukfragment av skål, rött gods med vitleredekor och klar glasyr på insidan. Ett botten-/kant-/mynningsfragment av fat, rött gods med vitleredekor och grön glasyr på in- och utsidan. Tre bukfragment, rött gods med klar glasyr på insidan.
C4610:3	1	Kärl	Glas	Pressat		2,5	F	Fyllning i källare	Ett bukfragment av dricksglas(?), klart glas med stående räfflor.
C4610:4	1	Beslag	Järn	Smitt	220	161	F	Fyllning i källare	Ytterdel av gångjärn.
C4610:5	3	Bruksprov	Kalkbruk				F	Fyllning i källare	Putsbruk.
C4610:6	2	Bruksprov	Kalkbruk				F	Fyllning i källare	Murbruk.
C4610:7	2	Bruksprov	Kalkbruk				F		Insida av källaren?
C4610:8	1	Mynt	Cu-legering				F		Rasmassor utanför källare. En Gote (örtug) 1340-1390.

kv Munken 7
Skänninge stad
Mjölby kommun, Ög
RAÄ 5
Planritning
Skala 1:20
Dnr 372/11
2011-09-15 Mats Magnusson
Renritning Lasse Norr

Östergötlands museum utförde under september och oktober 2011 två arkeologiska förundersökningar inför borrhandet för bergvärme på fastigheterna Munken 7 och 10 i Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län.

Sökschaktet i kv Munken 7 uppvisade omfattande raseringslager från den rivna Allhelgonakyrkan och en igenfylld källare som tillkommit efter kyrkobyggnadens försvinnande. I raseringslagret påträffades bl a ett mynt som dateras till perioden 1340-1390. Det sökschakt som grävdes i kv Munken 10 innehöll omrörda människoben och ett komplett hundskelett av yngre datum.

Dessa undersökningar och den efterföljande arkivgenomgången har lett fram till ett nytt förslag på en rekonstruktion av Allhelgonakyrkans grundplan som skiljer sig från tidigare rekonstruktioner.